

Mikä ihmeen syrjäytyminen?

Monet kasvatusalalla työskentelevät vieroksuvat syrjäytymisen käsitettä. Syrjäytymisestä puhuminen koetaan leimaavaksi, jopa loukkaavaksi. Siitä nousevaa näkökulmaa ei pidetä pedagogisesti hedelmällisenä.

Syrjäytymispuheella on oma käsitehistoriansa. Käsite omaksuttiin suomalaiseen keskusteluun 1980-luvulla Ruotsista, missä sillä alun alkaen tarkoitettiin lähinnä pitkäaikaistyöttömyyttä, ajautumista marginaaleihin työmarkkinoilla. Sittemmin käsitteen ala on laajentunut koskemaan työn lisäksi selvemmin muitakin elämänalueita. Nyky-ymmärryksen mukaan syrjäytyminen viittaa kokonaisvaltaiseen huono-osaisuuden kasautumiseen ja osattomuuteen. Käsitettä käytetään laajasti yhteiskunnallisessa keskustelussa. Syrjäytymisen ehkäisy kuuluu keskeisesti Euroopan Unionin sosiaaliseen ohjelmaan.

Syrjäytymistutkimus on tuottanut verrattain paljon tietoa ilmiön luonteesta – syntymekanismeista, ilmenemismuodoista ja vaikutuksista. Huomiota on kiinnitetty syrjäytymisen prosessimaisuuteen ja ylisukupolviseen luonteeseen. 1990-luvulla alettiin puhua erikseen myös lasten ja nuorten syrjäytymisestä ja selvittää lapsuus- ja nuoruusiällä tapahtuvan syrjäytymisen erityispiirteitä.

Syrjäytyminen näyttäisi usein liittyvän nuoren koulutusuran keskeytymiseen. Tutkimusten mukaan Suomessa 15–20 prosenttia ikäluokasta ei suorita mitään tutkintoa peruskoulun jälkeen. He kaikki ovat potentiaalisia pitkäaikaistyöttömiä yhteiskunnassa, jossa työelämässä tarvittava osaaminen saavutetaan suhteellisen pitkäkestoisen koulutuksen avulla. Heillä on vaikeuksia löytää itselleen paikka jatkuvan koulutuksen ja elinikäisen oppimisen yhteiskunnassa ja he syrjäytyvät. Ongelma on paitsi poliittinen myös pedagoginen.

Pedagogisen työn tekijät rakentavat kasvatussuhteet mieluusti positiivisten asioiden pohjalle. Siksi syrjäytymisestä puhuminen on heille usein niin vastenmielistä. Mieluummin puhutaan vahvuuksista, voimavaroista ja mahdollisuuksista. Katse halutaan kääntää pois ongelmista ja suuntautua positiivisiin asioihin.

Kasvatuksessa positiivisten asioiden korostaminen varmasti onkin paikallaan. Kovin viisasta ei kuitenkaan ole silmien ummistaminen syrjäytymisen kaltaiselta yhteiskunnalliselta ilmiöltä, jonka kanssa väistämättä joudutaan tekemisiin kasvatustyössä. Kasvatushan tapahtuu aina yhteiskunnallisessa kontekstissa, ja olisi typerää paeta tässä todellisuudessa esiintyviä ikäviä asioita sen vuoksi, etteivät ne miellytä meitä. Esimerkiksi koulutusuran keskeytyminen peruskoulun jälkeen koskee tuhansia suomalaisia – tuhansia jokaisessa ikäluokassa. Olisikin syytä nähdä syrjäytyminen pitsi poliittisena kysymyksenä myös erityisenä haasteena yhteiskunnalliselle kasvatustyölle. Kyse on valtavasta yhteiskunnallisesta ongelmasta, jonka taloudelliset seuraukset ovat mittavat ja joka horjuttaa koko hyvinvointiyhteiskunnan perusteita.

Syrjäytymistä on tarkasteltu nimenomaan yhtenä myöhäismoderenin yhteiskunnan tunnuspiirteenä, osana jälkiteollisen yhteiskunnan sosiaalisia rakenteita. Yhteiskunnan rakennemuutos, tietoyhteiskuntakehitys ja työelämän kasvavat vaatimukset on tunnistettu ilmiön taustalta, ja syrjäytyminen on tulkittu korkeaa ammattitaitoa vaativan koulutusta tietoyhteiskunnan rakenteisiin kuuluvaksi ilmiöksi.

Syrjäytyminen on suhdekäsite; se koskee yksilön ja yhteiskunnan suhdetta ilmaisten tässä suhteessa esiintyvää ongelmaa. Jos se ilmiö, jota syrjäytymisen käsitteellä tavoitellaan on todellinen, reaalisesti olemassa, ja jos mikään muu ilmaus ei tavoita sitä paremmin, on suorastaan epä-älyllistä olla puhumatta syrjäytymisestä – myös pedagogiikassa. Syrjäytymisen käsite voi siis auttaa tunnistamaan tätä ilmiötä, ymmärtämään tältä osin paremmin yhteiskunnallista todellisuutta ja yksilön ja yhteiskunnan suhdetta. On tietysti myös mahdollista, että luodaan ja käytetään irrelevantteja käsitteitä, jotka vain sotkevat ja johtavat harhaan. Ilmeisestikään syrjäytyminen ei kuitenkaan ole tällainen.

Kaikesta päätellen syrjäytymisellä on konkreettiset ilmenemis-
muotonsa, vaikka kyse ei olekaan pelkästään operationaalisesta vaan
myös normatiivisesta käsitteestä. Syrjäytymisen käsite määrittelee tie-
tyn asiointilan, jota ei pidetä toivottavana ja jota halutaan torjua. Siten
käsitteen vastustamisen ja kiertämisen sijaan olisikin perusteltua etsiä
keinoja – poliittisia ja pedagogisia – syrjäytyneiden ja syrjäytymisvaa-
rassa olevien ihmisten auttamiseksi täysipainoiseen elämään ja osalli-
suuteen yhteiskunnan jäsenenä.

Erityisesti nuorisokasvatuksen piirissä on saatettu korostaa sitä,
että nuoret eivät itse koe olevansa mitenkään ”syrjäytyneitä”. Nuorilla
voi olla vaikeuksia koulunkäynnissä, työuran luomisessa, toimeentu-
lossa ja ihmissuhteissa, heidän kiinnostuksensa yhteiskunnalliseen
osallistumiseen, harrastamiseen ja edunvalvontaan voi olla vähäistä ja
heiltä saattavat jäädä opinnot kesken ja tutkinto suorittamatta, mutta
mikään ei vaadi kutsumaan tätä leimaavasti syrjäytymiseksi. Tällainen
argumentointi perustuu mitä ilmeisimmin syrjäytymisen kaltaisten
yhteiskuntatieteellisten käsitteiden väärinymmärtämiseen.

Tiede kehittyä käsitteiden kautta. Klassinen esimerkki tästä on
Emile Durkheimin luoma vieraantumisen käsite, jonka pohjalle on
muodostunut monijuonteinen vieraantumistutkimuksen traditio. Durk-
heim olisi voinut myös kieltäytyä puhumasta ahdistavasta vieraantumi-
sesta, johon – kuten syrjäytymiseenkin – liittyy leimaavuutta ja epä-
määräisyyttä. Ilman vieraantumisen käsitettä ymmärrys modernista ih-
misestä ja yhteiskunnasta olisi kuitenkin jäänyt olennaisesti vajaaksi,
samoin se pedagoginen ja poliittinen toiminta, jolla on puututtu yhteis-
kunnallisiin epäkohtiin.

Syrjäytymisen käsittäminen leimaavaksi viittaa siihen, että ilmiön
luonnetta ei ole ymmärretty. Kysehän on yhteiskunnallisesta ilmiöstä,
joka ilmenee yksilön ja yhteiskunnan suhteessa ja vaikuttaa ihmisten
elämänkuluissa. Elämä on täynnä valintoja, mutta olisi kovin yksioi-
koista sanoa että joku valitsee kohtalokseen syrjäytymisen. Syrjäytymi-
sen ymmärtämisessä ei päästä eteenpäin kysymällä, mikä näissä tuhan-
sissa nuorissa on vikana, kun koulunkäynti ei maita ja koulutusura kes-
keytyy. Sen sijaan olisi yritettävä ymmärtää, mikä tässä yhteiskunnassa

on vikana, kun se sallii nuorten jäsentensä ajautumisen syrjäytymisvaaraan ja -kierteeseen.

Kieltämisen ja kiertämisen sijaan tarvitaan ilmiön tunnistamista ja tunnustamista, vaikenemisen sijaan analyttistä keskustelua ja ilmiön systemaattista tutkimista. Myös pedagogisessa teoriassa ja kasvatustieteellisessä keskustelussa on syytä liikkua yhteiskunnallisen todellisuuden hermolla, mikä edellyttää syrjäytymisen kohtaamista ilmiönä ja sen käsittämistä erityisenä haasteena nykypäivän kasvatukselle.